

שז"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 130

מלאכת אוכל נפש ביו"ט (ב)

ביום טוב הותרה עשיית מלאכה לצורך אפייה ובישול ביום טוב, וכפי שנאמר בפסוק "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם". מכאן למדו חז"ל (ביצה לו:): "אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד". לגבי שאר המלאכות (מלבד מלאכות של 'אוכל נפש'), שווה יום טוב לשבת בכל המלאכות האסורות.

מלאכת 'אוכל נפש' - פירושה מלאכה הנעשית בגוף האוכל לצורכי אכילה, כגון: שחיטה, אפייה, לישיה וכיוצא בהן שהם מותרות. אך כל שאין בהם צורך אכילה, כגון, כתיבה, אריגה, בנין וכיוצא בהן אסור לעשותן ביום טוב. יצאו מן הכלל מלאכת 'הוצאה' ו'הבערה' שהותרו ביום טוב למרות שאין פעולתם בגוף האוכל, טעם ההיתר כיון שכבר הותרו לצורך אכילה, הותרו גם שלא לצורך, בתנאי שיש בהם צורך קצת¹. ולהלן יבואר גדרו ופרטי הלכות 'אוכל נפש' ביום טוב.

ידי שעון אוטומטי שהוכן מערב יום טוב¹⁴. אם הכין שעון מערב יום טוב - מותר ביו"ט לפתוח את התנור כדי להניח בתוכו את המאכלים ומותר לסגור ולפתוח את התנור לשם ביקורת, וכן מותר לסגור ולפתוח לשם הוצאת התבשיל, הוא הדין גם בתנור עם תרמוסטט, כיון שיש בזה צורך אוכל נפש¹⁵.

כמו כן, מותר להגביר את מעלות החום של התנור בזמן שהתרמוסטט דולק, כיון שאין זה מבעיר אלא רק מונע מהתרמוסטט לכבות את גופי החימום כשיגיע התנור למעלות החום שכיון מראש והרי הוא כמוספי זמן, ולא מוסיף חום או גוף חימום נוסף. תנור שיש בו צג דיגיטאלי אין להקל ואסור להשתמש בו ביו"ט.

כירה קרמית חשמלית או פלטה לבישול, או תנור חימום, אסור להגביר את חומם ביום טוב כיון שפעולת ההגברה מושגת על פי רוב על ידי כיבוי של חוט אחד והבערת חוט אחר או חוטים אחרים¹⁶.

אדם ששכח לנתק מערב יום טוב את המצת החשמלי של כיריים הגז, האם רשאי להדליק את הגז מאש לאש למרות שהלחיצה על הכפתור יוצרת ניצוץ חשמלי באופן אוטומטי?

כשרוצים להשתמש בכירים לבישול מאש לאש יש להוציא מערב יום טוב את התקע מהחשמל, כיון שיש ניצוץ אש חשמלי שניצת אוטומטית בלחיצה על הכפתור ומדליק את האש.

אם שכח לנתק את הכירים מהחשמל - יוציא את השקע בשינוי (מצד מוקצה) ורק לאחר מכן ישתמש בכירה מאש לאש, ויש שכתבו להקל בזה בדיעבד באופן שמחזיק אש בידו

להתיר כבוי על ידי גרמא, באופן שימלא קומקום קטן של מים עד גדולתו¹⁷, ויניח אותו על האש עד שיגלשו המים מאליהם על ידי הרתיחה ותכבה האש, (ואחר שכבתה האש יסובב את כפתור של הגז או את ברז הביטחון למנוע את התפשטות הגז)¹⁸.

במים שהרתיח יש להשתמש לשתייה וכדומה, כיון שאסור לבשל שלא לצורך אוכל נפש.

טעם ההיתר: כיון שכיבוי הגז אסור מדרבנן כדין גחלת של מתכת לפיכך התירו לכבות בדרך גרמא. וכתבו האחרונים שטוב להימנע מלנהוג בדרך היתר זה לכתחילה, ובפרט אם מטרתו רק כדי לחסוך בגז, מכל מקום אם מטרתו היא בטיחות ומניעת סכנה מותר לנהוג כן לכתחילה¹⁹.

על כל פנים, אסור לסגור את הברז הראשי של הגז הדולק כדי שתכבה האש, שכיבוי אסור ביום טוב, ואין זה נקרא גרמא, שהרי זו פעולה ישירה כיון שסגירת הברז משפיעה ישירות על השלהבת של הגז²⁰.

כיום, ברוב מערכות הכירים מותקן מנגנון בטיחות שאחראי לנתק את זרם הגז כשאין חום אש, ויש שהציעו פתרון להכניס חוץ בין החייון ללהבת הגז, כך שלאחר מספר שניות נחסם מעבר הגז והאש נכבית מאליה, לדעתם גם זה גרם כיבוי בגחלת של מתכת דרבנן ומותר, ויש חולקים ואוסרים, וכל אחד ינהג כהוראת רבותיו²¹.

האם מותר להשתמש בתנור שהוכן מראש על ידי שעון שבת, ומהו הדין לגבי שינוי מעלות החום בתנור או בכירה קרמית במהלך החג?

אין לאפות בתנור חשמלי או לבשל בכירה חשמלית ביום טוב, אלא אם כן הודלקו על

כאשר התבשיל על האש עומד להישרף או לגלוש, האם מותר להנמיך את להבת הגז או את חום התנור והפלטה, או שיש בזה איסור כיבוי?

אסור לכבות אש ביום טוב משום שאין הכיבוי נחשב לצורך אוכל נפש²². גם מקצת כיבוי כגון להוריד ולהנמיך את להבת הגז - אסור²³. מכל מקום, תבשיל העומד על גבי האש ויש חשש שיישרף או יתקלקל התבשיל - מותר להנמיך את הלהבה לפי הצורך²⁴. יש אוסרים להנמיך את האש ומצריכים להדליק להבה אחרת קטנה ולהעביר לשם את הקדירה²⁵.

לכל השיטות: אסור להנמיך את הלהבה כדי למנוע מהקדירה להשחיר, ועל אחת כמה וכמה שאסור לעשות כן אם כוונתו בהקטנת הלהבה רק כדי למנוע הפסד ממון.

בפלטה או בכיריים חשמליות או תנור חשמלי שאינו עובד על תרמוסטט - לכל הדעות אין להקטין את החום, גם אם כוונתו שלא יישרף התבשיל, כיון שפעולה זו גורמת בדרך כלל לכיבוי חוט מלובן ולפעמים גם להבערתו של חוט חשמלי אחר²⁶.

האם מותר לכבות גפרור ששימש להעברת אש? ומהי הדרך המותרת להפסיק את פעולת הגז לאחר סיום הכנת מאכלי החג ללא חשש איסור 'מכבה'?

אסור לכבות אש ביום טוב, משום שהכיבוי אינו נחשב 'צורך אוכל נפש'²⁷, ולכן כשמדליק אש מאש על ידי נר או גפרור אסור לכבותו, ויזהר שלא ישליך את הגפרור מידו בעודו בוער, אלא יניחנה בזהירות באופן שיכבה מאליה²⁸.

כיבוי הגז בגמר הבישול - כתבו האחרונים

12 ילקוט יוסף עמוד תמג, שהרי זה כמסתפק משמן שבנר, ודלא כפי שכתב בשו"ת נצר מטעי סימן ט אות ו', להקל לסגור את הברז שחשוב גרם כיבוי.
13 נחלקו בזה פוסקי זמננו אם יש להגדיר כזה דבר כגרמא או כפעולה מידית, עיין ילקוט יוסף עמוד תמו.
14 חזו"ע יו"ט עמ' נה, עב.
15 שו"ע פ"א דע"צ צב, בעל הבאר משה בפסקי הל' יו"ט אות ט"ז, אדרחות שבת פכ"ז ס"ז, ע"פ השו"ע סימן תקו ס"ז.
16 שו"ע עמוד יד, קסז, ילקו"י עמוד רמג.

זרימת הגז, ברגע שכבה האש, ואז אין סיבה להתיר ולסגור את הכפתור אלא במקרה שמנגנון זה לא עובד.
11 הגר"ש"י איערבך מנחת שלמה ח"ב סימן כב אות ב', שש"כ עמוד קעא, חזו"ע עמוד נח, אור לציון ח"ג פ"ב תשובה יא, הגר"ש וואזנר לקט הלכות יו"ט פ"ח הערה ט', כיון שיש הסוברים שלא התירו גרם כיבוי אלא במקום הפסד, עיין עוד שעה"צ ס"ק לא. ויש שאסרו לעשות כן כיון שהוא גורם כיבוי בכונה. שו"ת מנחת יצחק ח"י סימן מב אות א'.

עמוד קע.
6 שש"כ עמוד קעא, ילקו"י עמוד רמג.
7 שו"ע סימן תקיד ס"א.
8 שש"כ עמוד קסט. וכן המעשן סיגריות יש לו להיזהר שלא לנער הסיגריה כדי להסיר את האפר שהצטבר בה, ולא לדרוך על הבדיל סיגריה אחר שהשליכו.
9 וצריך להיזהר בעת הנחת הכלי המלא שלא יניח בחוזק, ויגלשו המים על ידי הזזתו ויכבו את האש.
10 כיום יש מנגנון בטיחות שחוסם אוטומטית את

1 גמ' ביצה יב, רמב"ם פ"א מהל' יו"ט ה"ד, שו"ע סימן תצה ס"א.
2 שו"ע סימן תקיד ס"א.
3 שו"ע שם ס"ב, אגרות משה אור"ח סימן צג, שו"ת יביע אומר ח"א אור"ח סימן לא, שש"כ עמוד קסט.
4 אגרות משה אור"ח ח"א סימן קטו, וח"ד סימן קג, הגר"ש אלישיב לקט הלכות יו"ט פ"ח הערה ה', חזו"ע יו"ט עמוד נח.
5 הגר"נ קרליץ חוט שני יו"ט פ"ג סק"ג אות ג', שש"כ

בזמן שלוחץ על מכוון הגז, כיון שאין לו שום עניין בניצוץ האש הניצת מאליו, והוא פסיק רישיה דלא נחא ליה באיסור דרבנן¹⁷.

האם מותר להעביר אש מנרות החג שהודלקו בערב יום טוב לצורך הדלקת כיריים או לצורכי בישול אחרים, או שמא יש בזה משום זלזול בקדושת הנר?
מותר לקחת אש מנרות יו"ט לצורך הדלקת אש לבישול וכדומה, כיון שנרות אלו ניתנו לכל צורכי יו"ט¹⁸.

האם מותר למדוד במדויק כמויות של תבלינים לצורך הבישול ביום טוב, והאם מותר להשתמש במשקל מכני כדי לוודא אכילת 'כזית' מצה ומרור בליל הסדר?

המבשל או האופה ביו"ט אם דרכו למדוד את התבלינים באופן מדויק - מותר לעשות כן גם ביו"ט. אבל אם בדרך כלל אינו מדקדק למדוד בכלי - אין לו למדוד ביו"ט אלא ייתן אותם בהשערה ואומדן¹⁹.

כמו כן מותר לשקול במשקל מכני לצורך מצוה, כגון לשקול כזית מצה או מרור למצווה בליל פסח²⁰.

האם מותר להזמין חבר או מכר שאינו יהודי לסעודת יום טוב? ומהו הדין לגבי עובד זר המלווה קשיש המתארח אצל בני משפחתו במהלך החג?

אסור לעשות עבור גוי ביום טוב מלאכות שהותרו לצורך אוכל נפש, שנאמר "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם", ודרשו חז"ל "לכם" ולא לגוים, ולפיכך אסור חז"ל להזמין גויים לסעודת יום טוב, גזרה שמא יבשל בשבילם (בקדרה בפני עצמה)²¹. וכן יש לחשוש שיעשה במיוחד עבורם שאר מלאכות האסורות ביום טוב כגון לחתוך עבורם סלט קצוץ דק (שלא לאלתר, או במגרדת) שבפעולות אלו עבורו יעבור על איסור תורה של טוחן, וכן אסור לחמם במיוחד בשביל הגוי מים לצורך הכנת קפה וכיוצא ב.

האיסור הנ"ל נאמר כאשר מזמין את הגוי לביתו במיוחד שאז יש חשש שירבה בשבילו כדי לכבדו, אבל אם בא הגוי מעצמו לבית היהודי - מותר להגיש לפניו מהאוכל שהכינו עבור כל בני הבית, ולא חששו שירבה בשבילו²².

עובדים זרים הנמצאים בבתים פרטיים או ציבוריים (בתי אבות וכדומה) לצורך טיפול בקשישים - מותר ליהודי לתת להם ממה שמבשל עבור האורחים היהודים, ואף להרבות בשבילם בקדירה מותר כל שלא מבשל במיוחד בשביל הגוי, כיון שאינו

נותן להם לאכול מפני כבודם אלא מחמת שמזונותיהם עליהם, אין לחוש שמא יבשל קדרה נוספת עבורם²³.

האם מותר להזמין לסעודת החג קרובי משפחה או אורחים שטרם זכו לשמור תורה ומצוות, וכיצד ניתן לנהוג כדי לצאת ידי חובת כל השיטות בנוגע לאיסור בישול עבור מי שאינו שומר שבת?

אסור לבשל ביום טוב לצורך יהודי שמחלל שבת בפרהסיא, וכן אסור להזמין לסעודות יום טוב²⁴.

לגבי אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות בזמנינו יש שהחשיבם כתינוקות שנשבו²⁵, ויש הסוברים שכיון שבארץ ישראל כולם יודעים ויכולים להתעניין בכל זמן על היהדות והשבת אין להחשיבם כתינוקות שנשבו²⁶. ולכן כשיש צורך להזמין אורחים שעדיין לא זכו לשמור תורה ומצוות כדי לקרבתם ולהחזירם לחיק היהדות, אפשר לסמוך על דעת המתירים²⁷.

הפתרון הטוב לכל השיטות: שיבשלו את כל המאכלים מערב יום טוב (כמו בשבת), ולהקנות את כל האוכל לאורחים (על ידי אחר), ובכך יחשב שהאורחים אוכלים משלהם²⁸.

אדם שעבר ובישל ביום טוב לצורך ימי החול (בין אם עשה זאת בשוגג ובין אם במזיד), האם המאכל מותר באכילה בשבת או במוצאי החג? ומה הדין כאשר נעשתה "הערמה" כדי לבשל לימי החול?

מי שעבר ובישל במזיד או בשוגג בישולים שאינם לצורך יום טוב, מותר לאכלם בשבת או בחול²⁹. טעם ההיתר: מפני שלא קנסו חכמים על מי שעבר ועשה מלאכה ביום טוב, כמו שקנסו לעושה מלאכה בשבת³⁰. יש אומרים שטעם ההיתר מפני ש'הותרה' מלאכת הבישול לצורך יום טוב, היתר זה כולל גם שלא לאסור בדיעבד כשיבשל שלא לצורך יום טוב³¹. ולפי טעם זה אין להתיר הנאה משאר מלאכות האסורות ביום טוב, כיון שההיתר נאמר במלאכת בישול בלבד. וכן ראוי להחמיר³².

אולם, אם הערים ובישל שתי קדרות לצורך היום והותיר אחת לצורך מחר, אסור לו לבני ביתו וכן לאחרים לאוכלה עד מוצאי יום טוב³³, שהחמירו חז"ל במערים יותר מהמבשל במזיד, אולם אם הערים ובישל אחר אכילתו, וטעם מעט, דעת הרבה מן האחרונים שאין לקנסו³⁴.

מי ששכח להדליק נר לעילוי נשמת הוריו מערב יום טוב ביום היארציט, ו

האם רשאי להדליק נר יארציט ביום טוב עצמו (מאש לאש כמובן)?

נר שאין בו צורך כלל אסור להדליקו ביום טוב. ולכן אסור להדליק באמצע היום נר שאין בו תועלת כלל. יוצא מן הכלל: נר של בית הכנסת (לנוהגים להדליק לפני כל תפילה) מותר אפילו ביום, כיון שהוא כבוד המקום שנאמר "כבדו ה' באורים"³⁵. וכן כל נר של מצווה מותר, ולכן הנוהגים להדליק נרות בסעודת ברית מילה יכולים אף ביום טוב להדליק נרות אלו³⁶.

נר של יארציט לעילוי נשמת הוריו³⁷ - אם שכח או שלא היה באפשרותו להדליקו מערב יו"ט, ישתדל להדליקו בחדר שאוכלים בו שמוסיף אור בחדר, ויותר טוב שידליקו בבית הכנסת ויצא מחשש נר שלא לצורך, ובשעת הדחק יש להתיר בכל אופן להדליק נר לעילוי נשמת אף ביום שגם זה נחשב כנר של מצווה שהוא לכבוד אבותיו³⁸.

אולם, להדליק נר בתוך ז' ימי האבלות, כיון שאסור להדליקו בחדר שאוכלים שם שמא יבוא לידי הספד, לכן אין להדליקו אלא בבית הכנסת במקום שמתפללים³⁹.

האם מותר להתרחץ ביום טוב במים שהוחמו במערכת ביתית (דוד שמש, דוד חשמל או גז), ומהם ההבדלים בין מנהג בני ספרד לבני אשכנז בנדון זה?

בבתים בהם מותקנת מערכת חימום מהיר באמצעות גז או חשמל - אין להשתמש במים החמים ביום טוב בשום אופן. כל הנידון במערכת סולארית כגון דוד שמש או דוד חשמלי (בוילער).

למנהג הספרדים: מים שהוחמו מערב יום טוב - למנהג בני ספרד הקלו חכמים ביום טוב יותר משבת, והתירו להתרחץ בהם כרגיל אפילו כל הגוף באחד⁴⁰, אך אם המים מתחממים ביום טוב באמצעות דוד שמש או בוילער חשמלי שנשאר דולק בחג או שהופעל באמצעות שיעון והמים התחממו בו במהלך החג, יכול לרחוץ בהם רק פניו, ידי ורגליו⁴¹, ויש מקילים לרחוץ בהם גם כל גופו כרגיל⁴².

למנהג בני אשכנז: נהגו להחמיר שלא לרחוץ את כל הגוף כאחד, אפילו במים צוננים וכ"ש במים חמים גם אם התחממו מערב יום טוב⁴³. מכל מקום, לרחיצת פנים ידיים ורגלים בלבד מותר להשתמש במים חמים שחוממו ביום טוב⁴⁴. וכן תינוק, מותר לרחוץ כל גופו במים חמים, ואפילו בשבת⁴⁵.

דין זה נאמר באמבטיה פרטית בבית אבל בבית המרחץ אסור לכו"ע להתרחץ ביום טוב⁴⁶.

17 בית יצחק ח"ב מירד סימן כג, חזו"א יר"ד סימן ב, הליכות עולם ח"ח עמ' ו'.

18 הגרי"ש אלישיב שבות יצחק דיני נר שבת פ"ו הערה כט, הגרש"ז אויערבך ש"ש פמ"ד.

19 שו"ע סימן תקד" סעיף ד', מג"א סימן תקד" סק"י, משנ"ב סק"ב, חזו"ע עמ' עג.

20 שו"ע סימן ש"ו ס"ז, שו"ת יח"ד ח"א סימן טז, ש"ש פכ"ט סעיף לה, אורליצ' ח"ב עמ' רט, הגרי"ש א'.

21 ה' שבת בשבת ח"ד עמ' קו.

22 ביצה כ ע"ב, שו"ע סימן תקיב סעיף א.

23 רמ"א סימן תקיב סעיף א, משנ"ב סק"ב, הגר"ק בחוט שני פ"ד סק"ג, ילקרי עמ' ת'.

24 פמ"א א"א סימן תקיב סק"א, משנ"ב סק"ב, חזו"ע עמ' לט, שבות יצחק יו"ט פ"ד בשם הגרי"ש, חוט שני פרק ד'.

25 שו"ת בני ציון סימן כג, מהרש"ם ח"א סימן קכא,

שם ס"ק קח הביא לדעת הגר"ז בסימן תקג ס"ב שמצדד

33 שו"ע סימן תקג ס"א מחלוקת האחרונים בביאור דבריו אם כוונתו לדון זה, הובא במשנ"ב סק"י ג, ובכח"ח סק"ב, והאליה רבה כתב להקל אפילו היה בדעתו לאכול ולבסוף לא אכל, והשע"ש ס"ק כח דחה לדבריו.

34 שו"ע סימן תקיב ס"ה.

35 משנ"ב שם סק"ל, והוא הדין נר הבדלה כשחל יו"ט

36 שו"ע סימן תקג ס"א מחלוקת האחרונים בביאור דבריו אם כוונתו לדון זה, הובא במשנ"ב סק"י ג, ובכח"ח סק"ב, והאליה רבה כתב להקל אפילו היה בדעתו לאכול ולבסוף לא אכל, והשע"ש ס"ק כח דחה לדבריו.

37 שו"ע סימן תקיב ס"ה.

38 משנ"ב שם סק"ל, והוא הדין נר הבדלה כשחל יו"ט

39 שו"ע סימן תקג ס"א מחלוקת האחרונים בביאור דבריו אם כוונתו לדון זה, הובא במשנ"ב סק"י ג, ובכח"ח סק"ב, והאליה רבה כתב להקל אפילו היה בדעתו לאכול ולבסוף לא אכל, והשע"ש ס"ק כח דחה לדבריו.

40 שו"ע סימן תקיב ס"ה.

41 משנ"ב שם סק"ל, והוא הדין נר הבדלה כשחל יו"ט

42 שו"ע סימן תקג ס"א מחלוקת האחרונים בביאור דבריו אם כוונתו לדון זה, הובא במשנ"ב סק"י ג, ובכח"ח סק"ב, והאליה רבה כתב להקל אפילו היה בדעתו לאכול ולבסוף לא אכל, והשע"ש ס"ק כח דחה לדבריו.

43 שו"ע סימן תקיב ס"ה.

44 משנ"ב שם סק"ל, והוא הדין נר הבדלה כשחל יו"ט

45 שו"ע סימן תקג ס"א מחלוקת האחרונים בביאור דבריו אם כוונתו לדון זה, הובא במשנ"ב סק"י ג, ובכח"ח סק"ב, והאליה רבה כתב להקל אפילו היה בדעתו לאכול ולבסוף לא אכל, והשע"ש ס"ק כח דחה לדבריו.

46 שו"ע סימן תקיב ס"ה.

קסח, חזו"ע עמוד נה, סא.

39 הגר"א שם ס"ה בשם הפמ"ג סימן קלב מ"ז סק"ב, חו"ד במשנ"ב סימן תקמח סק"ג.

40 שו"ע שם.

41 אור לציון ח"א פכ"א תשובה א', אגרות משה אור"ח

42 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

43 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

44 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

45 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

46 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

47 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

48 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

49 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

50 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

51 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב

52 ח"ד סימן עה אות א', ויש שדיקו כך מדברי המשנ"ב